

дітей з порушенням мовлення емоційні негативні переживання такі як тривожність, конфліктність, занижена самооцінка, ворожість та агресія відповідають середньому та високому рівню. Що впливає не тільки на взаємини між оточуючими, але й на здоров'я самої дитини. Тому нами буде розроблена відповідна навчально-корекційна робота на запобігання не гатив них переживань.

Список використаних джерел

Бєлова.О.Б. (2018) Діагностика та корекція агресії у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями мовлення: Монографія. Кам'янець-Подільський: ПП Медобори 2006, 2017. 234 с. **Вилюнаса В. К., Гиппенрейтер Ю. Б.** (1984) Психология эмоций. Тексты. Москва: Моск. ун-та, 1984. 288 с. **Изард К. Е** (2000). Психология эмоций. СПб.: Питер, 464 с.

References

Bielova.O.B. (2018) Diahnostyka ta korektsiia ahresii u ditei molodshoho shkilnoho viku z porushenniamy movlennia: Monohrafiia. Kamianets-Podilskyi: PP Medobory 2006, 2017. 234 s. **Vyliunasa V. K., Huppenreiter Yu. B.** (1984) Psykholohyia emotsyi. Teksty. Moskva: Mosk. un-ta, 1984. 288 s. **Izard K. E** (2000). Psykholohyia emotsyi. SPb.: Pyter, 464 s.

Received 08.11.2019

Accepted 08.12.2019

УДК 376.1-056.264:376.1

DOI 10.32626/2413-2578.2020-15.14-25

О.В. Боряк

oksana_boriak@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-2484-1237>

КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ДІАГНОСТИКИ, ФОРМУВАННЯ ТА КОРЕКЦІЇ МОВЛЕННЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Відомості про автора: Боряк Оксана Володимирівна, доктор педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка, Суми, Україна. У колі наукових інтересів: проблема діагностики, формування та корекції порушень мовленнєвої діяльності дітей із інтелектуальними порушеннями – легкого та помірного ступенів

розумової відсталості старшого дошкільного, молодшого шкільного віку. E-mail: oksana_boriak@ukr.net

Contact: Oksana Boryak, doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Special and Inclusive Education Department of Sumy Pedagogical University name is A.S. Makarenko, Sumy, Ukraine. In the field of scientific interests: the problem of diagnosis, formation and correction of speech disorders of children with intellectual disabilities – mild and moderate degrees of mental retardation of senior preschool, younger school age. E-mail: oksana_boriak@ukr.net

Відомості про наявність друкованих статей. Боряк О.В. Концептуально-стратегічний модуль функціональної системи формування та корекції мовленнєвої діяльності молодших школярів із інтелектуальними порушеннями / О. В. Боряк // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови: зб. наук. праць / за ред. В. В. Засенка, А. А. Колупаєвої. – К.: ТОВ «Наша друкарня», 2018. – Вип. 14. – С. 20–28. **Боряк О.В.** Теоретико-методологічні засади функціональної системи формування та корекції мовленнєвої діяльності молодших школярів із інтелектуальними порушеннями / О. В. Боряк // Особлива дитина навчання і виховання: науковий, навчальний, інформаційний журнал – № 1 (90). – січень – лютий – березень 2019. – С. 52-61. **Боряк О. В.** Система діагностики, формування та корекції мовленнєвої діяльності розумово відсталих дітей молодшого шкільного віку / О. В. Боряк. // Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки). 2018. – № 11. С. 35–48.

Боряк О.В. Ключові аспекти діагностики, формування та корекції мовленнєвої діяльності молодших школярів з інтелектуальними порушеннями. У статті комплексно висвітлено проблему порушень мовленнєвої діяльності, зумовлених розумовою відсталістю легкого та помірного ступенів тяжкості: причинну обумовленість, механізми виникнення, специфіку когнітивного компоненту мовленнєвої діяльності. Визначено стратегію й тактику медико-лого-психолінгво-педагогічного етапу дослідження; подано характеристику змісту, педагогічні умови та критерії диференційованого оцінювання мовленнєвої діяльності молодших школярів із легким та помірним ступенями розумової відсталості; обґрунтовано показники порушень мовлення.

Науково обґрунтовано, емпірично досліджено теоретико-методичні засади та розроблено й експериментально перевірено комплексну диференційовану систему формування та корекції мовленнєвої діяльності молодших школярів із легким і помірним ступенями розумової відсталості на основі системного, індивідуально-

диференційованого, мотиваційно-когнітивного, корекційно-розвивального, комунікативно-діяльнісного підходів.

Ключові слова: молодший шкільний вік, порушення інтелектуального розвитку, діти з інтелектуальними порушеннями, молодші школярі із легким і помірним ступенями розумової відсталості, мовленнєва діяльність, комплексна диференційована система формування та корекції мовленнєвої діяльності.

Боряк О.В. Ключевые аспекты диагностики, формирования и коррекции речевой деятельности младших школьников с интеллектуальными нарушениями. В статье комплексно обосновано проблему нарушений речевой деятельности, обусловленных умственной отсталостью легкой и умеренной степеней тяжести: причинную обусловленность, механизмы возникновения, специфику когнитивного компонента.

Определена стратегия и тактика медико-лого-психолингво-педагогического этапа исследования: характеристика содержания, педагогические условия и критерии дифференцированного оценивания речевой деятельности младших школьников с легкой и умеренной степенями умственной отсталости; обоснованы показатели нарушения речи.

Научно обоснованы, эмпирически исследованы теоретико-методические основы, разработана и экспериментально проверена комплексная дифференцированная система формирования и коррекции речевой деятельности младших школьников с легкой и умеренной степенями умственной отсталости на основе системного, личностно-дифференцированного, мотивационно-когнитивного, коррекционно-развивающего, коммуникативно-деятельностного подходов.

Ключевые слова: младший школьный возраст, нарушения интеллектуального развития, дети с интеллектуальными нарушениями, младшие школьники с легкой и умеренной степенями умственной отсталости, речевая деятельность, комплексная дифференцированная система формирования и коррекции речевой деятельности.

Boryak O. Key aspects of forming speech activity of mentally retarded children of junior school age. The article is a comprehensive research of the problem of speech activity disorders caused by mental retardation of mild and moderate degrees of severity: causes, mechanisms of occurrence, specificity of the cognitive component.

The strategy and tactics of the medical-logo-psycholinguistic and pedagogical stage of the study are determined; characteristics of the content, pedagogical conditions and criteria of differentiated assessment of speech activity of junior schoolchildren with mild and moderate degree of mental retardation are given; the indicators of speech disorders are substantiated.

The theoretical-methodological foundations are scientifically substantiated and empirically investigated and complex differentiated system of formation and correction of speech activity of junior pupils with mild and moderate degree of mental retardation on the basis of systems, individual-differentiated, motivational-cognitive, corrective-developing, communicative-activity approaches is developed and experimentally verified.

Within the complex differentiated system of formation and correction of speech activity of junior schoolchildren with mild and moderate degree of mental retardation, the conceptual-strategic and technological (pedagogical technology of formation and correction of speech activity, algorithm of its realization, program-methodological support in the context of the discipline of correctional-developmental direction «Speech development») modules are developed and substantiated.

The directions of specialists' training and professional development to work on formation and correction of speech activity of junior schoolchildren with mild and moderate degree of mental retardation have been identified and substantiate.

The practical significance of the obtained results lies in improving the process of differentiated diagnosis of speech activity of junior schoolchildren with mild and moderate degree of mental retardation; developing and substantiating the indicators of violations of speech activity of the selected category of children; developing a complex differentiated system of formation and correction of speech activity of children with mild and moderate degree of mental retardation of junior school age, which has been introduced into the work of special institutions of general secondary education of Ukraine: pedagogical technology, algorithm for its implementation; designing a program for the development of speech for children with mild and moderate degree of mental retardation; developing organizational-methodological recommendations for interdisciplinary support of junior pupils with intellectual disabilities in the conditions of modern educational space; developing programme-methodological provision of students training for appropriate professional-pedagogical activities; developing methodological recommendations on the investigated issue aimed at teachers-speech therapists, defectologists and other specialists who work on the development of speech of the selected category of children.

Materials of the research can be used in the system of higher, special and inclusive education for creation and modernization of educational and methodological materials on diagnostics, formation and correction of speech activity of junior schoolchildren with mild and moderate degree of mental retardation.

The obtained results are essential for ensuring consistency, continuity and perspectives between the junior and middle school age in relation to speech development of children with intellectual disabilities.

As a result of systematic theoretical-methodological, historical and empirical analysis of the identified problem, the scientific-theoretical foundations of justification of violations of speech activity in children with intellectual disabilities of the junior school age are determined.

Taking into account the hierarchy of the processes of formation, understanding of speech and the main components of the speech system and the tasks they solve, within the limits of this research, in the author's opinion, it is expedient to use both the logo-pedagogical and psycholinguistic approaches of language and speech study of the selected category of children. Their combination can give a specialist not only necessary theoretical knowledge, but also a complex differentiated methodology of experimental study of specific manifestations of speech activity violations of children with mild and moderate degree of mental retardation.

Key words: junior school age, intellectual disorder, mental retardation of mild and moderate severity, children with intellectual disabilities, junior schoolchildren with mild and moderate degree of mental retardation, speech activity, complex differentiated system of formation and correction of speech activity, systemic underdevelopment of speech.

Постановка проблеми. Сучасна система освіти в Україні характеризується зміною освітньої парадигми, активним пошуком шляхів, створення нових напрямів, технологій, методик освітнього процесу. Ознакою сьогодення є трансформація, удосконалення існуючого змісту освіти на всіх її рівнях. У зв'язку зі змінами нормативно-законодавчої бази та гуманізації відносин в освітньому просторі виникає потреба в подальшому вдосконаленні процесу навчання, виховання й розвитку дітей з особливими освітніми потребами, одне з провідних місць серед яких займають діти з інтелектуальними порушеннями – розумовою відсталістю різного ступеню тяжкості.

Специфіка розладів мовлення у дітей з інтелектуальними порушеннями визначається, насамперед, особливостями вищої нервової діяльності та психічного розвитку.

Порушення мовленнєвої діяльності обраної категорії дітей мають системний характер. Їм притаманний недорозвиток мовлення як цілісної функціональної системи, наявні порушення всіх його компонентів.

Наявні дослідження порушень мовлення, розробки та удосконалення корекційно-розвивальної роботи стосуються, переважно, дітей з інтелектуальними порушеннями дошкільного віку. Особливості порушень мовлення в старших за віком дітей і, відповідно, напрями, методи, прийоми і засоби його формування та корекції, сьогодні залишаються недостатньо вивченими. Зокрема це стосується дітей молодшого шкільного віку, оскільки в цьому віці саме ця категорія дітей має певний потенціал розвитку як пізнавальної, так і мовленнєвої діяльності.

В Україні, в системі спеціальної освіти дітей з інтелектуальними порушеннями відсутня загальноприйнята система формування та корекції мовленнєвої діяльності, яка будувалася б з урахуванням диференційованого впливу на всі її компоненти. До існуючих проблем додаються проблеми, пов'язані із запровадженням інклюзивної освіти, відповідно до вимог якої, діти з легким ступенем розумової відсталості інтегруються в загальноосвітній навчальний простір. Недостатнє опрацювання проблеми діагностики, формування та корекції мовленнєвої діяльності молодших школярів із легким і помірним степенями розумової відсталості в теоретичному та методичному полі, об'єктивна потреба педагогічної практики в її розв'язанні, зумовили вибір теми дисертаційного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Специфіка порушень мовленнєвої діяльності (ПМД) у дітей з інтелектуальними порушеннями (ДПП) визначається, насамперед, особливостями вищої нервової діяльності та психічного розвитку, до яких належать: слабкість замикальної функції кори головного мозку, слабкість процесів внутрішнього гальмування, інертність нервових процесів, порушення взаємодії першої та другої сигнальних систем, зниження регулюючої функції мовлення, яка в нормі відіграє важливу роль у розвитку дитини. Названі особливості є основними чинниками недорозвитку мовлення цієї категорії дітей.

У дослідженнях А. Арендарук, Е. Данілавичюте, Л. Єфіменкової, С. Коноплястої, О. Корнєва, Р. Лалаєвої, Р. Левіної, О. О. Леонтєва, Т. Скрипник, Є. Соботович, В. Тарасун, В. Тищенко, Л. Щерби, М. Шеремет та ін. обґрунтовано психолінгвістичний та нейропсихолінгвістичний підхід до вивчення порушень мовлення. У результаті визначено напрями трактування й обґрунтування специфіки порушень мовлення в ДПП: необхідність здійснення аналізу характеру та глибини інтелектуального порушення; ґрунтового аналізу розладів мовленнєвої діяльності, зумовлених інтелектуальними порушеннями; виявлення порушених механізмів, стану сформованості її складових.

Мета статті полягає в науковому обґрунтуванні та емпіричному дослідженні теоретико-методичних засад, визначенню ключових аспектів процесу діагностики, формування та корекції мовленнєвої діяльності молодших школярів із легким і помірним степенями розумової відсталості.

Виклад основного матеріалу. Комплексний, системний теоретико-методологічний та емпіричний аналіз проблеми в психолого-педагогічному напрямі виявив коло медико-психолого-педагогічних проблем, які безпосередньо чи опосередковано впливають на рівень мовленнєвого розвитку, гальмують процес опанування мовленням, його вживання в комунікативних цілях обраною категорією дітей.

У ході дослідження встановлено, що існує складний комплекс як внутрішніх, так і зовнішніх чинників психологічного, соціального,

педагогічного спрямування які визначають якісну своєрідність процесу мовленнєвого розвитку, велику поширеність і стійкість розладів мовлення у дітей з інтелектуальними порушеннями.

На нашу думку, когнітивний підхід у ході дослідження й обґрунтування порушень мовлення в дітей з інтелектуальними порушеннями є пріоритетним, оскільки надає можливість паралельного виявлення проявів порушень, особливостей становлення операційних механізмів, покладених в основу мовленнєвої діяльності.

Ураховуючи ієрархічність процесів формування, розуміння мовлення й основних складових мовленнєвої системи та завдання, які вони вирішують, у межах даного дослідження було обрано логопедагогічний і психолінгвістичний підходи вивчення мовленнєвої діяльності обраної категорії дітей.

Актуальний стан розробленості проблеми діагностики, формування й корекції мовленнєвої діяльності молодших школярів із легким і помірним ступенями розумової відсталості в теорії та практиці спеціальної освіти засвідчив недостатній рівень її розробленості і окреслив проблемне поле, яке потребує вирішення.

З метою визначення актуальних напрямів вивчення мовленнєвої діяльності молодших школярів із легким і помірним ступенями розумової відсталості було обґрунтовано та вибудовано стратегію й тактику комплексного медико-лого-психолінгво-педагогічного дослідження, покладеного в основу констатувального етапу.

В основу експериментальної комплексної моделі вивчення мовленнєвої діяльності покладено три етапи: орієнтовно-підготовчий або етап узагальненого діагностичного обстеження (клінічного, логопедагогічного, психологічного); діагностико-диференційований етап та заключний – етап логопедичного висновку. Другий, діагностико-диференційований етап вивчення мовленнєвої діяльності здійснювався в двох стратегічних напрямках: лого- та психолінгво-педагогічному.

У ході розробки алгоритму діагностичної комплексної моделі нами було узагальнено й упродовжено блоки завдань, які було розроблено й адаптовано з урахуванням віку, рівню навчаності (вид допомоги в ході пред'явлення й виконання завдання), ступеня розумової відсталості.

Теоретико-методичний аналіз засвідчив існування проблеми трактування порушень мовлення в обраної категорії дітей. Оскільки сьогодні, для вітчизняної логопедичної науки, залишається гострою проблема розширення меж існуючої психолого-педагогічної класифікації.

Ураховуючи численні дослідження в галузі спеціальної освіти, зокрема, психокорекційної педагогіки, логопедії, ми можемо стверджувати, що інтелектуальні порушення накладають специфічний відбиток на характер порушень мовлення, які, набувають ознак

«системного недорозвитку мовлення» (СНМ) різного ступеню тяжкості. Наявність інтелектуальних порушень формує системний характер їх проявів, недорозвиненими стають усі операції пізнавальної діяльності включаючи мовленнєву.

Нами було визначено й обґрунтовано ступені системного недорозвитку мовлення, зумовленого інтелектуальними порушеннями: тяжкий, середній, легкий і нерізко виражений; розроблена якісна характеристика цих ступенів за показниками розвитку складових мовленнєвої діяльності.

У ході вивчення актуального стану й виявлення особливостей мовленнєвої діяльності обраної категорії дітей було розроблено чотири рівні, яким, за системою оцінювання, відповідала певна кількість балів. Залежно від способу й результатів виконання завдань на оцінювання впливали правильність і самостійність виконання. Та обґрунтовано якісні критерії розвитку мовленнєвої діяльності молодших школярів із легким і помірним ступенями розумової відсталості.

На констатувальному етапі дослідження, за результатами медико-лого-психолінгво-педагогічного вивчення, було розширено й уточнено відомості щодо особливостей розвитку мовленнєвої діяльності.

Оперуючи результатами вивчення історій хвороб, клінічних висновків, додаткових медичних неврологічних обстежень, було виявлено низку системних порушень раннього розвитку: у всіх дітей мало місце в більшому чи меншому ступені виражена затримка психомоторного розвитку, передусім – затримка в розвитку рухових функцій.

У період від народження до одного року патологічна домовленнєва симптоматика у психомоторному розвитку дітей, як правило, виявлялась у затримці проявів етапів раннього мовленнєвого онтогенезу.

Стала затримка спостерігалась в термінах формування розуміння мовлення: після року діти з інтелектуальними порушеннями починали розуміти слова, що вживалися дорослими кожен день. Поодинокі склади, прості слова, з'являлись у більшості дітей, після двох з половиною – трьох років. У 39,8 % випадків виявлено появу перших простих слів у чотири роки.

У результаті комплексного аналізу особливостей мовленнєвої діяльності в обраної категорії дітей виявлено характерні ознаки його порушень як на експресивному, так і імпресивному рівнях, як в усному, так і писемному мовленні. За результатами логопедичного вивчення мовленнєвої діяльності було виявлено 87,5 % дітей із різними проявами порушень усного мовлення.

За клініко-педагогічною та психолого-педагогічною логопедичними класифікаціями серед дітей із легким ступенем

розумової відсталості були поширеними порушення мовлення представлені на слайді.

Аналогічно було виявлено особливості мовленнєвої діяльності молодших школярів із помірним ступенем розумової відсталості.

Відповідно до другого, психолінгво-педагогічного напрямку констатувального етапу дослідження було виявлено домінування середнього та низького рівнів розвитку інтелектуального компоненту мовленнєвої діяльності, підсистем ФСММ у молодших школярів із легким ступенем розумової відсталості й низького та вкрай низького (початкового) рівнів у молодших школярів із помірним ступенем.

У ході проведеного дослідження було з'ясовано, що механізми виникнення порушень мовлення в обраній категорії школярів визначаються не тільки наявністю загального, дифузного недорозвитку мозку, що обумовлює системний недорозвиток мовлення, але й локальною патологією зон, які мають безпосереднє відношення до мовлення, що ще більше ускладнює прояви його порушень.

Грунтуючись на психологічних, нейро-, логопсихологічних дослідженнях вітчизняної та зарубіжної логопедичної науки, урахувавши глибину та структуру виявлених порушень мовленнєвої діяльності в обраній категорії дітей нами було визначено варіанти мовленнєвого дизонтогенезу при розумовій відсталості: *умовно-типовий* та *дизонтогенетичний*, до якого ми віднесли – *ушкоджений* (середній і низький рівні) і *тотально-ушкоджений* (вкрай низький рівень).

Відповідно до визначених варіантів було схарактеризовано особливості розвитку мовленнєвої діяльності обраної категорії дітей: умовно-типовий варіант розвитку мовлення характеризувався достатнім рівнем розвитку показників ІКМД, усіх підсистем ФСММ у межах інтелектуальних можливостей дітей. Цей варіант був виявлений у 14 % школярів.

Ушкоджений варіант відповідав показниками середнього та низького рівнів розвитку. Це діти переважно з СНМ різного ступеню тяжкості за винятком тяжкого, був виявлений у 69 % молодших школярів.

Тотально-ушкоджений варіант відповідав вкрай низькому (початковому) рівню розвитку мовлення. Це діти із СНМ тяжкого ступеню, був виявлений у 17 % учнів.

Відповідно до четвертого дослідницького завдання, було розроблено, обґрунтовано та експериментально перевірено багатопрофільну комплексну диференційовану систему формування та корекції мовленнєвої діяльності обраної категорії дітей, яка враховувала вік, ступінь розумової відсталості, супутні порушення розвитку, терміни логокорекційної роботи.

Експериментальна система заснована на комплексному підході й інтеграції всіх ланок процесу супроводу дитини з інтелектуальними

порушеннями в закладах освіти спільно із сім'єю. Систему забезпечують пріоритетні напрями: діагностичний, корекційно-розвивальний, психолого-педагогічний.

Функціонування запропонованої системи передбачало два модулі: концептуально-стратегічний і технологічний, кожний модуль мав функціональні блоки.

У межах концептуально-стратегічного модулю визначено загальні та специфічні закономірності, педагогічні умови формування й корекції мовленнєвої діяльності.

Дагностико-пропедевтичний, формувально-корекційний і результативно-оцінювальний блоки належали до технологічного модулю, що включав: вихідні показники; педагогічну технологію формування та корекції мовленнєвої діяльності, представлену інтегративною моделлю, її алгоритмом; програмно-методичне забезпечення на основі варіативно-модульного навчання; забезпечення корекційно-розвивального впливу на основі реалізації освітніх і корекційно-розвивальних програм; змістові та організаційно-методичні рекомендації щодо здійснення процесу формування й корекції мовленнєвої діяльності молодших школярів з інтелектуальними порушеннями в умовах сучасного освітнього простору; навчальну програму підготовки й підвищення кваліфікації фахівців.

У межах експериментальної комплексної системи було розроблено педагогічну технологію, в основу якої покладений формувально-корекційний розвиток загальноприйнятих чотирьох видів мовленнєвої діяльності, які і стали її провідними напрямками: слухання-аудіювання (розуміння), говоріння, читання, письмо й формування на цій основі вживання мовлення як засобу комунікації. Було виділено три етапи: пропедевтично-обов'язковий (підготовчий), змістовно-корекційний (основний), функціонально-мовленнєвий (заклучний). Кожний із вищезазначених етапів роботи мав власну мету й завдання.

Алгоритм процесу формування й корекції мовленнєвої діяльності ДПП МШВ був розроблений для кожного із зазначених вище етапів і напрямів та включав відповідні методи, прийоми й форми навчання, мав мету та завдання. Навчально-експериментальна робота мала неперервний, комплексний характер.

Відповідно до п'ятого завдання дисертаційного дослідження було визначено психолого-педагогічні умови процесу формування та корекції мовленнєвої діяльності, та обґрунтовано організаційно-методичні та змістові рекомендації щодо міждисциплінарного супроводу молодших школярів з інтелектуальними порушеннями в умовах сучасного освітнього простору, які ґрунтувалися на визначенні напрямів здійснення комплексного підходу з боку вчителя-логопеда (дефектолога), вчителя початкових класів, вихователя, практичного психолога, музичного керівника, батьків, за потреби – лікарів,

інструктора з ЛФК. Визначено та обґрунтовано міжпредметні зв'язки уроків розвитку мовлення та інших навчальних предметів, роботу з батьками.

У межах комплексної, диференційованої системи було визначено та апробовано напрями підготовки та підвищення кваліфікації фахівців, запропоновано введення в навчальні плани циклу вибіркових дисциплін професійно-практичної підготовки майбутніх психокорекційних педагогів і логопедів відповідної дисципліни – «Спеціальна методика розвитку мовлення», або включення окремих її модулів (розділів) до інших споріднених дисциплін.

Порівняльний аналіз результатів дослідження виявив динамічне зростання показників сформованості мовленнєвої діяльності на всіх її рівнях, за всіма складовими в учнів ЕГ порівняно з аналогічними КГ. Зафіксовано збільшення достатнього рівня сформованості показників мовленнєвої діяльності в середньому на 10,6 %.

Висновки. Нами було виділено ключові аспекти діагностики, формування та корекції мовленнєвої діяльності обраної категорії дітей до яких ми віднесли:

1. Результати аналізу порушень мовленнєвої діяльності молодших школярів із легким і помірним ступенями розумової відсталості дали підстави стверджувати про наявність різного ступеня тяжкості їх проявів. Виявлено 87,5 % дітей із різними проявами порушень.

З'ясовано, що механізми виникнення порушень мовлення в ДІП визначаються не тільки наявністю загального, дифузного недорозвитку мозку, але й локальною патологією зон, які мають безпосереднє відношення до мовлення, що ще більше ускладнює прояви системного недорозвитку мовлення.

2. Визначено такі варіанти мовленнєвого дизонтогенезу при розумовій відсталості легкого та помірного ступенів: *умовно-типовий* – 14,1 % дітей, який відповідав достатньому рівню розвитку показників мовленнєвої діяльності та дизонтогенетичний: *ушкоджений* (середній і низький рівні) – 68,95 % дітей і *тотально-ушкоджений* (вкрай низький рівень) – 16,95 % учнів початкових класів.

3. Розроблено, обґрунтовано та експериментально перевірено комплексну диференційовану систему формування й корекції мовленнєвої діяльності молодших школярів урахувавши вік, ступінь розумової відсталості, супутні порушення розвитку, терміни корекційно-розвивальної (логокорекційної) роботи.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів окресленої проблеми формування й корекції мовленнєвої діяльності молодших школярів з інтелектуальними порушеннями.

Подальшими науковими пошуками можуть бути дослідження, що стосуються вивчення порушень мовлення школярів із легким і помірним ступенями розумової відсталості середнього та старшого шкільного віку.

Бібліографія

1. **Боряк, О. В.** (2018). Діагностика, формування й корекція мовленнєвої діяльності дітей із порушеннями інтелектуального розвитку молодшого шкільного віку теорія і практика: [монографія]. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 458 с.
2. **Боряк, О. В.** (2018). Концептуально-стратегічний модуль функціональної системи формування та корекції мовленнєвої діяльності молодших школярів із інтелектуальними порушеннями. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови: зб. наук. праць*. К.: ТОВ «Наша друкарня». Вип. 14. С. 20–28.
3. **Боряк, О. В.** (2018). Теоретико-методологічна основа цілісної системи діагностики, формування та корекції мовленнєвої діяльності розумово відсталих дітей молодшого шкільного віку. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. Тернопіль. № (1) 15. С. 68–73.
4. **Міронова, С. П.** (2000). Індивідуальний підхід до дітей з вадами інтелектуального розвитку в процесі навчання. *Джерела: науково-методичний вісник*. № 3–4. С. 17–21.
5. **Oksana Boryak**, (2016). Theoretical basses of speech activity of mentally. *European journal of Special Education Research*, Volume 1, issue 2, pp. 67–79.

References

1. **Boryak, O. V.** (2018). Diagnosis, formation and correction of speech activity of children with intellectual disabilities in primary school age theory and practice: [monograph]. Sumy: AS-Makarenko SSU State University [in Ukrainian].
2. **Boryak, O. W.** (2018). Conceptual and strategic module of the functional system of formation and correction of speech activity of younger students with intellectual disabilities. *Education for Persons with Disabilities: Ways to Build: Coll. Sciences*. wash. K. : Our Printing House LLC. No. 14, 20–28 [in Ukrainian].
3. **Boryak, O. W.** (2018). Theoretical and methodological basis of a holistic system of diagnostics, formation and correction of speech activity of mentally retarded children of primary school age. *Collection of scientific works of Khmelnytsky Institute of Social Technologies*, University of Ukraine. Ternopil. № (1) 15, 68–73 [in Ukrainian].
4. **Mironova, S.P.** (2000). Individual approach to children with intellectual disabilities in the learning process. *Sources: scientific and methodological bulletin*. № 3–4, 17–21 [in Ukrainian].
5. **Oksana Boryak**, (2016). Theoretical basses of speech activity of mentally. *European journal of Special Education Research*, Volume 1, issue 2, pp. 67–79 [in Ukrainian].

Received 02.11.2019

Accepted 02.12.2019